

På sporet af Det døde Irland

Af Ray Bateson

Irsk forfatter

Irland kan beskrives som én stor, udendørs begravelsesplads. Uanset hvor man bevæger sig hen, varer det ikke længe, før der dukker et skilt op med afvisning til jættestuer, stendysser, varder, bautasten, stencirkler, gamle kristne klosterruiner, sultkirkegårde eller mindesmærker og monumenter for enkeltpersoner, der har ladet livet i nogle af Irlands mange opstande. Døden omgiver os overalt her i Irland.

De tidligste monumenter er over 6000 år gamle, og der findes mere end 1000 forhistoriske megalitgrave spredt rundt omkring i Irland. De bedst kendte af disse grave befinder sig ved Brú na Bóinn i County Meath og er registreret på UNESCOs liste over verdenskulturarv. Her er tale om en gravplads fra den yngre stenalder med ca. 40 jættestuer placeret omkring de

Newgrange.
Foto: Forfatteren.

Newgrange.
Foto: Forfatteren.

tre vigtigste ved Newgrange, Knowth og Dowth. Newgrange er over 5000 år gammel og er det mest besøgte arkæologiske monument i Irland med mere end 250.000 besøgende årligt. I en 4-dages periode omkring vintersolhverv gennembryder solen en åbning over indgangens dekorerede sten og oplyser langsomt gangen ind til gravkammeret, så hele kammeret til sidst er dramatisk belyst. Hovedgravkammeret i Knowth, omgivet af 17 varder, er det største i Europa med hundredvis af udsmykkede sten.

Tidlig kristen gravsten.
Foto: Forfatteren.

I bakkerne omkring Loughcrew, også beliggende i County Meath, findes en anden imponerende samling af over 30 jættestuer. Ligesom i Newgrange og Knowth oplyser også her vintersolhvervs-solen gravkammeret, kaldet Cairn T, gennem en gang. Større forhistoriske megalitgrave findes også i County Sligo i Carrowmore (med 30 gravkamre) og i Carrowkeel (med 14 ditto).

Irlands kristne kulturarv har også sat sig spor i form af kirkegårde og gravminder. En af de vigtigste, tidlige kristne lokaliteter er Clonmacnoise, County Offaly, grundlagt i midten af det 6. århundrede. Ud over ruiner efter kirker, tårne og høj-kors, er der en begravelsesplads og den største samling af tidlige kristne gravsten i Vesteuropa.

De fineste gravsten udstilles i besøgscentret. Mange af stenene har inskriptioner, der begynder med ordene *ór do*, som kan oversættes med "en bøn for". Her er formentlig tale om de allertidligste gravskrifter i Irland.

Vikingetogterne og mange århundreders invasioner forårsagede store ødelæggelser på mange klostre, og deres skatte blev i stor udstrækning stjålet eller gik til på anden vis. Vikingerne blev til sidst besejret af Brian Boru i 1014, men efter hans død blev landet atter kastet tilbage i kaos, og kirker med tilhørende besiddelser blev nok engang udsat for ødelæggelser.

Gennem de næste tusind år havde især den vedvarende modstand mod engelske erobringer samt Reformationens indvirkninger på en stadig altovervejende katolsk befolkning store omkostninger for Irlands klostre og kirker. Det er for så vidt overraskende, at der overhovedet er noget tilbage af disse bygninger og monumenter, men ikke desto mindre er ca. 150 gravsten fra 1200-1600-tallet med afbildninger af afdøde bevaret. Nogle af de fineste findes i St Canice's Cathedral i County Kilkenny. Der er også meget fine eksempler på gravmæleskulpturer fra det 13. -15. århundrede i ruinerne af cistercienser-klostret ved Jerpoint i County Kilkenny, grundlagt i anden halvdel af det 12. århundrede.

Relativt få 1700-tals grave har overlevet, og mange af dem er enten blevet skamferet, fjernet og genrejst andetsteds eller restaureret. Den største koncentration findes i County Kilkenny. Påvirkninger fra overklassens store europæiske dannelsesrejser i 1800-tallet kan spores i periodens monumenter placeret

St. Canice's Cathedral,
Kilkenny.
Foto: Forfatteren.

i kirkerne. Udformning, positur, klædedragter og motiver afspejler det 16. århundredes Italien og klassisk romersk civilisation. Uheldigvis befinder mange af disse mindesmærker sig i kirker, der kun er åbne om søndagen i forbindelse med gudstjeneste. Det er dog stadig muligt at se dem i katedraler og i større kirker rundt omkring i landet. St. Patrick's Cathedral i Dublin har en særligt rig samling af disse monumenter, og få hundrede meter derfra kan man i Christ Church Cathedral se et tilsvarende imponerende udbud af gravmæleskulpturer.

Det store flertal af befolkningen blev naturligvis ikke begravet inden for kirkernes mure, men på de tilstødende kirkegårde. Kirkegårdene er altid spændende lokaliteter, ikke bare pga. selve gravminderne, men også pga. de historier, de fortæller. I forrige århundrede groede mange af kirkegårdene til og blev taget ud af brug, men de er stadig meget pittoreske og romantiske. Og efterhånden har omgivende lokalsamfund indset de gamle kirkegårdes kulturhistoriske værdi og er gået i gang med at redde dem fra buske, ukrudt og vedbend.

Westmeath Church.
Foto: Forfatteren.

En af årsagerne til kirkegårdenes forfald var adskillelsen af stat og kirke - sidstnævnte i skikkelse af den protestantiske Church of Ireland. Med den straffelov, der blev indført i 1695, kunne katolikker og andre dissenter (udbrydere fra statskirken, red.) kun blive begravet på kirkegårde eller gravpladser henhørende under den statsstøttede Church of Ireland, og rituelle handlinger blev dem forbudt. Straffeloven forfulgte den katolske kirke og medførte en voldsom begrænsning af rettigheder for de $\frac{3}{4}$ af befolkningen, der var katolikker. Der blev kun bygget meget få katolske kirker før 1829, hvor de snærende bånd om katolikerne løsnes. Samme år etableres den første katolske kirkegård.

På dette tidspunkt er begravelsesskikke i Europa under hastig forandring. Gravpladsernes uhygiejniske beskaffenhed og deres tilknytning til kirkerne medførte lanceringen af landskabelige og i udgangspunktet sekulære begravelsespladser. Denne udvikling sås også i Irland, hvor man i 1832 i Dublin etablerede den første af denne slags begravelsespladser, nemlig Prospect Cemetery i Glasnevin. Fire år senere grundlagdes Mount Jerome Cemetery. I begge tilfælde pragtfulde kirkegårde, der sagtens kan måle sig med tilsvarende rundt omkring i Europa.

Glasnevin Cemetery kan godt betragtes som et nationalt nekropolis. Daniel O'Connell, der var tidens mest fremtrædende irske politiker, ønskede, at den skulle være for alle trosretninger, men det blev snart sådan, at de fleste af dens indvånere var katolikker. Flere end en million mennesker er begravet her, inklusiv størstedelen af de store irske politikere fra det 19. og 20. århundrede, irsk-katolske kirkeledere, frontfigurer fra de konflikter, der medførte irsk selvstændighed, samt prominente skikkelser fra så godt som alle andre samfundssfærer.

Glasnevin rummer et stort antal meget fine monumenter præget af tidernes skiftende moder. Et af de prægtigste er John Philpot Currans sarkofag, inspireret af Scipio Barbatus' ditto i Rom – et meget udbredt motiv på de europæiske kirkegårde.

I takt med større selvbevidsthed hos både den katolske kirke og dens fremvoksende middelklasse ses en bevægelse væk fra den nyklassicistiske stil, som blev forbundet med protestantisk og britisk overherredømme, og hen imod gotisk og romansk stil, der trak tråde tilbage til de tider, hvor den katolske kirke havde været ved magten. Der er mange fine eksempler på grave, gravkapeller og bygninger i disse stilarter. Man kan

Daniel O'Connells monument.
Foto: Forfatteren.

også iagttage en bevægelse væk fra hedensk symbolik mod en kristen ditto - i form af Kristi lidelse, scener fra Bibelen og evangelierne samt naturligvis en meget større brug af korset som gravminde.

Den meget detaljerede Sidste Nadver er udført af den engelske billedhugger James Pearse, der var far til to af de oprørsledere, der blev henrettet i forbindelse med Påskeopstanden i 1916, Patrick og Willie Pearse.

Dertil kommer en større brug af nationale symboler på gravsten, f.eks. harpen, det trebladede hvidkløver, rundtårne, klosteruiner, den opgående sol, ulvehunden og det keltiske kors. Alle disse symboler ses på den revolutionære digter og forfatter John Keegan Caseys (1846-1870) grav.

Det keltiske kors, der trækker på det foregående årtusindes højkors, var en rammende markering af både religiøst og nationalt tilhørsforhold. Højkorsene havde felter med illustrationer af bibelske scener og blev brugt af præsteskrabet til belæringer af de troende. I det 19. århundrede havde korsene tilsvarende bibelske felter eller felter fyldt med kunstfærdigt

John Keegan Caseys monument.
Foto: Forfatteren.

sammenslynget ornamentik i stil med den, der kendes fra the Book of Kells og andre gamle, irske manuskripter. Keltiske kors blev så populære, at de snart blev dét dominerende kendetegn ved irske kirkegårde.

Keltisk ornamentik i Glasnevin kommer mest imponerende til udtryk i det overdækkede mausoleum for kardinal McCabe, der døde 1885. I romansk stil afbilder det kardinalens hvilende skikkelse iført bispehue og kappe og med engle ved hoved og fødder.

Grulvmosaikken viser de fire evangelister omgivet af udsøgte keltiske mønstre. Disse mønstre fortsætter på både den ydre og den indre mur og på taget. Der er i mausoleets indre også udskårne figurer, der viser apostlenes hoveder. Værket er udført af den i samtiden førende billedhugger Thomas Farrell (1828-1900).

De førømtalte nationale symboler stimulerede ikke bare irsk selvtillid og stolthed, men afspejlede også en grundfæstet modstand mod det britiske styre. Symbolerne ses ofte på gra-

Keltisk kors, detalje.
Foto: Forfatteren.

Kardinal McCabes monument.
Foto: Forfatteren.

Patriotisk monument.
Foto: Forfatteren.

ve for folk, der politisk eller på anden vis ydede aktiv modstand mod briterne, men ved århundredeskiftet var de blevet så allestedsnærværende, at de mistede deres potens.

Modstanden mod Storbritannien kan siges at have bevæget sig ind på kirkegården i 1861 med den langstrakte begravelse af Thomas Bellew McManus fra San Francisco på Glasnevin Cemetery. Herefter, og til den dag i dag, blev kirkegårde, grave og begravelser samlingssteder for de, der modsatte sig britisk styre i Irland.

Efter optøjerne i 1867, kaldet the Fenian Rising, blev der dannet en mindekomité, der blandt andet fik til formål at sørge for grave for afdøde patrioter. I 1926 blev komitéen kendt som Cumann Uaigheann na Laochra Gael eller National Graves Association - et navn, sammenslutningen har bibeholdt indtil i dag. Den arbejder fortsat for at markere og vedligeholde gravene for de, der døde for Irland.

Det mest imponerende monument rejst af denne sammenslutning er en gruppe på tre figurer rejst på en afdeling forbeholdt Fenians (irske nationalister, red.). Figureerne repræsenterer Pa-

James William Cusacks
monument.
Foto: Forfatteren.

triotisme, Troskab og Irland og er skabt af førnævnte Thomas Farrell, men pga. det politiske klima kunne monumentet først rejses i 1933, mere end 35 år senere.

Mount Jerome kirkegården blev åbnet i 1836 og var tænkt som en begravelsesplads for alle trosretninger. Det blev imidlertid først en realitet i 1920'erne. I den victorianske epoke var Mount Jerome hovedbegravelsesplads for Dublins rige og succesfulde protestanter. Mere end 300.000 mennesker er begravet her.

Som professor James Stevens Curl skriver i *The Victorian Celebration of Death*, så var Mount Jerome "en af de mest oplagte arvtagere til Père-Lachaise". Ingen anden kirkegård i Irland har så mange ypperlige og forskelligartede monumenter som den. Her finder man fine, nyklassicistiske monumenter, obelisker, søjler, knækkede søjler, urner i alle størrelser, sørgende kvindeskikkelser, engle, keltiske kors, katakomber, mausoleer, kister, gravaltre og sågar en marmorhund der hyler over sin døde herre. Stilmæssigt afspejles tendenserne på den tids europæiske kirkegårde, influeret af det gamle Grækenland, af Rom og af Egypten. Visse monumenter, såsom James William Cusacks overdækkede grav med toskanske søjler, er tydeligvis modelleret over prominente monumenter på europæiske kirkegårde.

Et andet bemærkelsesværdigt monument er sat over Thomas Drummond, der var leder af den britiske administration i Irland fra 1835-40. Han var også ingeniør, og det var ham, der fandt på at udnytte det meget stærke lys, som en flamme af ilt og brint dirigeret i retning af en kalkcylinder giver, i fyrtårn og til scenebelysning. Dette bemærkelsesværdige monument, der dominerer det omgivende område, er tegnet af arkitekten George Papworth (1781-1855).

Der er på de irske kirkegårde et bemærkelsesværdigt fravær af statuer af de afdøde. På Mount Jerome findes der ingen og på Glasnevin kun ganske få. Til disse hører den fine statue af Shakespeare-skuespilleren Barry Sullivan (1821-1891) i rollen som Hamlet samt en buste af politikeren Sir John Gray (1815-78), der bl.a. fik stablet en ordentlig drikkevandsforsyning for Dublin på benene. Begge værker er udført af den førømtalte billedhugger Thomas Farrell.

Selvom der er mange andre victorianske kirkegårde i Irland, er det kun Belfast City Cemetery, der kan måle sig med de ovennævnte. Den første begravelse her fandt sted i 1869, og

Thomas Drummonds monument.
Foto: Forfatteren.

Sir John Grays monument.
Foto: Forfatteren.

Belfast City Cemetery.
Foto: Frfatteren.

kirkegården var oprindeligt tiltænkt katolikker, dissenter og medlemmer af statskirken. Den katolske del skulle adskilles fra de øvrige afdelinger af en 3 meter høj, underjordisk mur! Kirkegården var også i socialt henseende opdelt - fattigfolk skulle have deres egen indgang og begraves bagest på kirkegården.

Monumenterne i den gamle del af kirkegården afspejler tidens smag med masser af urner, knækkede søjler, obelisker, keltiske kors og et stort antal engle. Her er desuden mange gravminder af jern, smedejernsgravmæler og -gitre, alle fremstillet lokalt. Denne type mindesmærker er næsten fuldstændig fraværende på de større kirkegårde i Dublin. Frimurer- og militærsymbolik er også ret udbredt.

Belfast City Cemetery.
Foto: Forfatteren.

Der er andre, fine begravelsespladser i Belfast, og to 1700-talskirkegårde har stadig de fleste af deres monumenter bevaret. Clifton Street Burying Ground blev oprettet i 1774 i tilknytning til velgørenhedsarbejde. Her findes et godt udvalg af gravhuse, epitafier og mausoleer. Ved Friars Bush er der en endnu ældre begravelsesplads, også med fine monumenter og en "pesthøj" for ofrene for en koleraepidemi.

En anden interessant begravelsesplads i Belfast er kirkegården ved Knockbreda - med en imponerende udsigt over byen. Det blev attraktivt at lade sig begrave her i det sene 18. og tidlige 19. århundrede, hvorfor her er mange fremragende monumenter, indtil for nyligt inklusiv 4 storslåede mausoleer. Imidlertid blev ét af dem for få år siden revet ned for at skabe parkeringsplads til præsten.

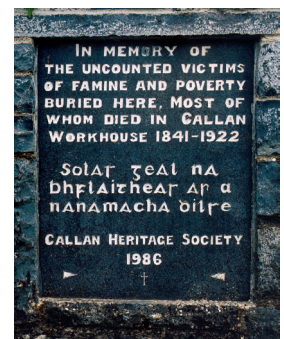
Der er andre fantastiske eksempler på mausoleer rundt omkring i Irland, og modsat mange andre lande befinder de fleste sig inde på kirkegårde. Mausoleerne findes i alle mulige forskellige former, størrelser og stilarter. Nogle er ret små, mens andre er på størrelse med kirker, og de omfatter alt lige fra meget simple, rektangulære strukturer til halvt nedsænkede, bikubeformede høje, og der er selvfølgelig også pyramider. Der er sågar et mausoleum med åbninger langs jorden, så en ræv kan passere. Mausoleet blev bygget af en rævejæger, der troede, at han måske ville blive reinkarneret som ræv, og som derfor ville sikre sig, at hans grav kunne være brugbar i hvert fald i to af hans liv.

Det var dog ikke alle, der installerede sig med mausoleum eller på anden vis overdådigt udsmykkede gravsteder. De fleste havde ingenting, og mange fik end ikke en ordentlig begravelse. En af de mest tragiske begivenheder i irsk historie er Den Store Sult, der i årene 1845-49 tog livet af mere end en million mennesker, der døde i rønner, på fattiggårde eller langs vej-sider. Yderligere en million mennesker forlod landet og kom aldrig tilbage. Ofte udgør et simpelt skilt med afvisning til en sti, der mellem høje hække leder ned mod en mark, eneste påmindelse om disse forfærdelige år.

Beliggenheden er bevaret i den lokale erindring, selv hvor der ingen markering er for de tusindvis af mennesker, der blev begravet der. I de senere år er der i mange lokalsamfund på disse sultens marker blevet rejst et enkelt kors og en mindeplade med information samt en anmodning om at bede en bøn for de døde.

Afvisning til sultkirkegård.
Foto: Forfatteren.

Mindeplade for ofre for Den Store Sult.
Foto: Forfatteren.

Også andre gravpladser er umarkerede, især udøbte børns. Deres jordiske rester blev begravet alle mulige forskellige steder - uden for kirkegårdsmuren, på kirkegårdens nordside, i høje, haver, marker, hække og buske. Nogle af disse steder huskes stadig i lokal overlevering, men med tiden bliver de glemt, og nogle af dem er nu gået tabt.

En af de mere usædvanlige begravelsespladser er Relignaman Graveyard, Carrickmore i County Tyrone. Kirkegårdens navn kommer af det irske "relig na mban" og betyder "kvindernes kirkegård". Det er et lille jordlod, og traditionen dikterer, at ingen levende kvinde og ingen død mand må komme her. Kirkegården, der formentlig går tilbage til den tidligste kristne tid (400-800 e.Kr.), var placeret tilpas langt fra St Colmcille-kirken i Carrickmore til, at klokkeringningen ikke kunne vække de døde.

Irlands vedvarende modstand mod engelsk styre fremgår ikke kun på Glasnevin's republikanske afsnit, men også i form af mindeplader i mure i købstæder og byer, af vejside-mindesmærker på selv de mest afsidesliggende steder og af gravene for de, der kæmpede og døde. 200-året for opstanden i 1798 blev markeret overalt i landet, og der blev sat mindeplader og rejst mindesmærker på enhver lokalitet med forbindelse

Republikanske afdeling,
Milltown Cemetery, Belfast.
Foto: Forfatteren.

til den historiske begivenhed. Mange gravpladser blev her for første gang markeret, det gælder især gravene for de, der blev begravet på marker.

På de fleste af landets store begravelsespladser er der republikanske afsnit, der markerer gravene for de, der sloges mod England i den irske frihedskrig 1919-21. I Nordirland blev disse afsnit udvidet til også at omfatte de, der mistede livet under den seneste runde uroligheder (kaldet "the Troubles") fra 1960'erne og frem. Mest monumental fremstår i denne sammenhæng måske Milltown Cemetery i Belfast, hvor Bobby Sands og andre af de sultestrejkkende fra 1981 er begravet. Disse afsnit holdes i fin stand og danner hvert år baggrund for adskillige mindehøjtideligheder.

Holdningsændringer i relation til begivenheder i vores politiske og sociale historie har medført anerkendelse og markering af grave, som hidtil har været enten glemt eller ignoreret. Det gælder for eksempel grave for irlændere, der kæmpede i den britiske hær under første og anden verdenskrig samt de, som døde i opfostringshjem, på fattiggårde og i de såkaldte "Magdalen laundries" - asyls for "faldne" kvinder. Man glemmer ofte, at der mellem de victorianske kirkegårdes mange fantastiske monumenter ligger titusindvis af mennesker begravet i frijord uden mindesmærker.

Det kan måske forekomme besynderligt at besøge et land med henblik på at se dets begravelsespladser, men de døde er alle-

Foto: Forfatteren.

stedsnærværende her i Irland. I en nyligt udkommet bog med titlen *1001 Historic Sites You Must See Before You Die* nævnes 16 irske lokaliteter, og af disse er de syv relateret til gravpladser. De ligger alle allerede højt på listen over turistattraktioner, så kast reservationerne over bord og kom med på sporet af Det døde Irland.

Litteratur

Bateson, R., *Dead and Buried in Dublin*, Irish Graves Publications, 2002

Craig, M., *Mausolea Hibernica*, Lilliput, 1999

Curl, J., *Mausolea In Ulster*, Ulster Architectural Heritage Society, 1978

Curl, J., *The Victorian Celebration of Death*, Sutton Publishing, 2001

Funerary Art and Architecture (XIV-XX), Joint Publication con el patrocinio Comisión Europea 2000

Halpin, A., Newman, C., *Ireland An Oxford Archaeological Guide*, Oxford University Press, 2006

Hartley, T., *Written In Stone*, Brehon Press, 2006

Hunt, J., *Irish Medieval Figure Sculpture 1200-1600: A Study Of Irish Tombs With Notes On Costume And Armour*. Volumes I & 2. Irish University Press, 1974

Jones, C., *Temples Of Stone*, Collins Press, 2007

O'Shea, S. Et al. *Death and Design in Victorian Glasnevin*, Dublin Cemeteries Committee, 2000

Potterton, H., *Irish Church Monuments 1570-1880*, Ulster Architectural Heritage Society, 1975.